

Arqueologia de les Dones

Codi: 100379

Crèdits: 6

Titulació	Tipus	Curs	Semestre
2500241 Arqueologia	OT	3	1
2500241 Arqueologia	OT	4	0
2500501 Història	OT	4	0

Professor/a de contacte

Nom: Cristina Rihuete Herrada

Correu electrònic: Cristina.Rihuete@uab.cat

Utilització d'idiomes a l'assignatura

Llengua vehicular majoritària: català (cat)

Grup íntegre en anglès: No

Grup íntegre en català: No

Grup íntegre en espanyol: No

Prerequisits

No hi ha cap prerequisit per cursar aquesta assignatura.

Objectius

Els objectius generals de l'assignatura són:

- (1) analitzar els biaixos androcèntrics de la teoria i la pràctica arqueològiques,
- (2) conèixer les alternatives proposades des de la teoria social i l'activisme feminista,
- (3) mostrar de forma pràctica el vessant interdisciplinari dels estudis sobre les dones,
- (4) aprofundir en les noves metodologies i tècniques d'anàlisi a l'abast de l'arqueologia.

Competències

Arqueologia

- Contextualitzar els conceptes de la teoria arqueològica i el seu origen, i distingir els principals debats epistemològics i metodològics en les ciències socials.
- Contextualitzar i analitzar processos històrics.
- Que els estudiants hagin demostrat que comprenen i tenen coneixements en una àrea d'estudi que parteix de la base de l'educació secundària general, i se sol trobar a un nivell que, si bé es basa en llibres de text avançats, inclou també alguns aspectes que impliquen coneixements procedents de l'avantguarda d'aquell camp d'estudi.
- Que els estudiants puguin transmetre informació, idees, problemes i solucions a un públic tant especialitzat com no especialitzat.
- Que els estudiants sàpiguin aplicar els coneixements propis a la seva feina o vocació d'una manera professional i tinguin les competències que se solen demostrar per mitjà de l'elaboració i la defensa d'arguments i la resolució de problemes dins de la seva àrea d'estudi.
- Utilitzar els principals mètodes, tècniques i instruments d'anàlisi en arqueologia.

Història

- Contextualitzar els processos històrics i analitzar-los des d'una perspectiva crítica
- Que els estudiants hagin demostrat que comprenen i tenen coneixements en una àrea d'estudi que parteix de la base de l'educació secundària general, i se sol trobar a un nivell que, si bé es basa en llibres de text avançats, inclou també alguns aspectes que impliquen coneixements procedents de l'avantguarda d'aquell camp d'estudi.
- Que els estudiants puguin transmetre informació, idees, problemes i solucions a un públic tant especialitzat com no especialitzat.
- Que els estudiants sàpiguin aplicar els coneixements propis a la seva feina o vocació d'una manera professional i tinguin les competències que se solen demostrar per mitjà de l'elaboració i la defensa d'arguments i la resolució de problemes dins de la seva àrea d'estudi.

Resultats d'aprenentatge

1. Aplicar les tècniques i els instruments d'anàlisi adequats als casos d'estudi.
2. Aplicar tant els coneixements com la capacitat d'anàlisi a la resolució de problemes relatius al camp d'estudi propi.
3. Avaluar críticament les fonts i els models teòrics.
4. Conèixer els debats arqueològics principals entorn de la prehistòria.
5. Identificar el context en què s'inscriuen els processos històrics.
6. Identificar els mètodes propis de l'arqueologia i la seva relació amb l'anàlisi històrica.
7. Interpretar les fonts materials i el registre arqueològic.
8. Participar en els debats orals realitzats a l'aula de manera crítica i utilitzant el vocabulari de la disciplina.
9. Transmetre els resultats de la recerca arqueològica i comunicar conclusions, de manera clara, tant oralment com per escrit, a un públic tant especialitzat com no especialitzat.

Continguts

El programa desenvolupa tres grans blocs temàtics. El primer, de caire introductori, exposa els fonaments de la concepció de les dones a la societat occidental, la trajectòria i pluralitat del moviment feminista i el seu impacte en les ciències socials i els estudis històrics. El segon aprofundeix en conceptes clau de la diferenciació social per raó de sexe com ara sexisme i androcentrisme, desenvolupament de la noció de gènere, implantació dels sistemes patriarcals, la família com a organització social, sexualitat i reproducció o treball i producció. El tercer bloc analitza la trajectòria de l'arqueologia de les dones des de les primeres alternatives als models androcèntrics sobre els orígens de la humanitat i la divisió sexual del treball. Aquesta secció inclou nombrosos casos pràctics de diferents continents i cronologies que abasten els àmbits de les pràctiques funeràries, l'anàlisi espacial dels assentaments, la interpretació de les restes materials en clau social i econòmica, el simbolisme de les representacions figuratives o les noves tècniques de l'arqueologia bio-molecular (anàlisis de paleodieta, filiació i parentiu).

TEMARI

Tema 1. Trajectòria dels feminismes i impacte en la història de les dones

- Què és el feminisme
- Breu història del feminisme: les tres onades
- Activisme, teoria social i discursos sobre les dones

Bibliografia: Haslanger i Tuana 2015; Beltrán *et alii* 2001; Varela 2013; Gamba 2008; Pujal i Llombart 2007.

Tema 2. Androcentrisme

- Nocions i definicions bàsiques

- Realitat, llenguatge i pensament
- Sexisme en les CCSS i les Humanitats: guies bàsiques amb casos pràctics per a una recerca no androcèntrica.

Bibliografia: Sau 1991; Moreno 1986; Azpiazu 2015; Eichler 1987

Tema 3. Sexe i gènere

- Del sexe al gènere: diferències biològiques i jerarquies socials
- La materialitat del cos i la determinació del sexe a partir de les restes humanes
- El repte a la bipolaritat: tercers gèneres, intersexuals, transgèneres i transexuals
- Sexualitat, heteronormativitat i biopoder

Bibliografia: Bogino i Fernández Rasines 2017; Lamas 2007; Fausto-Sterling 2000; Scott 1988; Butler 1990 i 2004; Braidotti 2004; Córdoba 2005 (en Córdoba *et alii* 2005).

Tema 4. La arqueologia i els estudis de les dones

- Les claus del desinterès: androcentrisme, essencialisme i actualisme
- Alternatives teòriques i metodològiques: objectes, pràctiques i símbols
- La perspectiva de gènere en arqueologia
- Arqueologia del gènere, arqueologia feminista i arqueologia queer: casos pràctics.

Bibliografia: Conkey i Spector 1984; Sánchez Liranzo 2001; Berrocal 2009; Wylie 2007; Bolger 2013

Tema 5. Androcentrisme en arqueologia

- Les dones en el discurs arqueològic
- Biaixos androcèntrics en arqueologia prehistòrica: la producció ceràmica, tèxtil i metal·lúrgica
- Biaixos i alternatives als models explicatius sobre els orígens i l'evolució de la humanitat: casos pràctics

Bibliografia: Sanahuja 2002; AAVV 2006; Gero i Conkey 1991; Nelson 2006; Martínez Pulido 2012; Hernando 2012 (capítol 3).

Tema 6. El patriarcat

- Patriarcat i feminisme materialista
- Patriarcat *versus* matriarcat: els clàssics (Bachofen, Morgan, Engels)
- Contracte sexual (Pateman) i heterosexualitat obligatòria (Rich)
- Societats matristes i ginecèntriques: casos pràctics

Bibliografia: Millet 1971; Firestone 1973; MacKinnon 1982; Lerner 1986; Jónasdóttir 1993; Pateman 1988; Rich 1981; Goldberg 1976; Ortner 1972; Eller 2000; Morace 1993; Hernando 2012

Tema 7. Dones i família: sexualitat i parentiu

- Filiació: consanguinitat i afinitat
- Descendència, residència i matrimoni

- Incest, endogàmia i exogàmia: patrillinatges i matrillinatges
- Possibilitats d'estudi en arqueologia: paleogenètica i historials de residència (arqueologia biomolecular): casos pràctics

Bibliografia: Stone, 1997; McKinnon 2013 (capítulo 4); Knight 2011; Brown y Brown 2011.

Tema 8. Producció i treball

- Redefinició del concepte de producció des del feminisme marxista: treball domèstic i reproducció
- Mode de producció domèstic i explotació
- Casa, espai domèstic i *activitats de manteniment*

Bibliografia: Sanahuja 2002; Delphy 1985; Falcón 1981 i 1982; González Marcén *et alii* 2008.

Tema 9. Arqueologia de les pràctiques funeràries i recerca de les diferències socials per raó de sexe/gènere

- Pràctiques funeràries i organització social
- Les contribucions de la bioarqueologia: demografia, fertilitat, càrregues laborals, paleodieta i exercici de la violència (amb casos pràctics)

Bibliografia: Arnold i Wicker 2001; Rihuete 2003; Hollimon 2011; Molleson 1994; Peterson 2002; Novak 2006

Metodologia

Activitats dirigides

- Classes teòriques amb suport TIC.
- Sessions de treball i debat en grup. Valoració i discussió col·lectiva de material textual o audiovisual. Presentacions individuals i/o col·lectives i ronda de valoracions.

Activitats supervisades

- Sessions concertades per resoldre dubtes sobre el desenvolupament de l'assignatura. Assessorament individual o en grups reduïts sobre continguts específics del temari.
- Assessorament en grups reduïts per l'elaboració de presentacions i d'exercicis pautats d'aprenentatge.

Activitat autònoma

- Estudi personal. Lectura de textos. Recerca d'informació bibliogràfica.
- Redacció de treballs. Preparació de presentacions, comentaris orals i debats.

Activitats formatives

Títol	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Tipus: Dirigides			
Classes teòriques	40	1,6	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7
Tipus: Supervisades			
Tutorització, exposició i debat	20	0,8	2, 3, 4, 5, 6, 8, 9

Tipus: Autònomes

Preparació proves i treballs	30	1,2	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9
------------------------------	----	-----	------------------------

Avaluació

Avaluació

- Proves escrites.
- Treballs.
- Presentacions orals.
- Participació en debats.

Mòduls d'avaluació

Es portarà a terme una avaluació continuada a totes les activitats desenvolupades a l'assignatura. El sistema d'avaluació s'organitza en 3 mòduls. Cadascun tindrà assignat un pes específic en la qualificació final:

1. Les activitats dirigides s'avaluaran mitjançant el mòdul de proves escrites.
2. Les activitats supervisades s'avaluaran mitjançant el mòdul de presentacions i debats a l'aula.
3. Les activitats autònomes s'avaluaran mitjançant el mòdul de treballs.

Calendari d'avaluació

A l'inici de curs s'informarà a l'alumnat dels continguts concrets dels mòduls d'avaluació i els seus terminis de realització/lliurament.

Requisits per superar l'assignatura

- Presentació dels mòduls d'avaluació en els terminis establerts.
- Cada mòdul d'avaluació ha de tenir una qualificació mínima de 4 en una escala de 10. La puntuació mitja dels mòduls d'avaluació ha de ser de 5 o més en una escala de 10.
- Quan no es presenti o lliuri un o més dels mòduls d'avaluació en els terminis establerts la qualificació serà "no avaluable".
- Tota irregularitat comesa durant la realització d'una prova (còpia, plagi) implicarà una nota de zero en l'apartat concret d'avaluació.

Reavaluació

Es podrà presentar a la reavaluació qui hagi realitzat els mòduls d'avaluació en els terminis establerts però la puntuació mitja sigui inferior a 5.

Consistirà en una prova escrita sobre el conjunt del temari. Aquesta prova tindrà lloc en les dates oficials establertes per la Facultat. La nota màxima que es podrà obtenir en la reavaluació és de 5,0 (Aprovat).

Activitats d'avaluació

Títol	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Participació activa a les sessions d'exposició, anàlisi i debat	10% de la nota final	5	0,2	1, 3, 7, 8
Proves escrites	45% de la nota final	30	1,2	1, 2, 3, 6, 7, 9

Bibliografia

Bibliografia curs 2018/2019

Investigació de les dones: conceptes i aportacions de teoria i epistemologia feminista

Azpiazu, Jokin (2015), "Hombres y feminismo: del privilegio del confort a la incomodidad de la implicación política en cuestiones feministas", en *Papeles del CEIC (Centro de Estudios sobre la Identidad Colectiva)*, nº 2 <<http://www.ehu.eus/ojs/index.php/papelesCEIC/article/view/14163>>

Beauvoir, Simone (1949, 1999), *El segundo sexo*. Cátedra, Madrid.

Braidotti, Rosi (2004), *Feminismo, diferencia sexual y subjetividad nómada*. Gedisa, Barcelona [veure capítols 4 i 6 com a bibliografia rellevant del tema 3].

Beltrán, Elena; Maquieira, Virginia; Álvarez, Silvina; Sánchez, Cristina (eds.) (2001), *Feminismos. Debates teóricos contemporáneos*. Alianza, Madrid.

Bogino, Mercedes y Fernández-Rasines, Paloma (2017), "Relecturas de género: concepto normativo y categoría crítica", *La ventana*, 45, págs. 158-185.

<<http://www.revistascientificas.udg.mx/index.php/LV/article/view/5375/5809>

Butler, Judith (1990), *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge, Londres [traducción al castellano en Paidós, Barcelona, 2001, *El género en disputa. Feminismo y la subversión de la identidad*]

Butler, Judith (2004), *Undoing Gender*. Routledge, Nueva Cork [traducción al castellano en Paidós, Barcelona, 2004, *Deshacer el género*].

Bocchetti, Alessandra (1996), *Lo que Quiere una Mujer. (Historia, Política, Teoría. Escritos, 1981-95)*. Cátedra, col. Feminismos, Madrid.

Cavarero, Adriana (1987) 'Per una Teoria della Differenza Sessuale', en Diotima (1987) *Il Pensiero della Differenza Sessuale*, La Tartaruga, Milán, págs. 41-79.

Cigarini, L. (1996), *La política del deseo*. Icaria-Antrazyt, Barcelona.

Córdoba, David; Sáez, Javier; Vidarte, Paco (2005), *Teoría Queer. Políticas bolleras, maricas, trans, mestizas*. Egales, Barcelona.

Delphy, Christine. (1985), *Por un feminismo materialista. El enemigo principal y otros textos*. La Sal, Barcelona.

Despentes, Virginie (2018), *Teoría King Kong*. Literatura Random House, Barcelona.

Diotima (1987) *Il Pensiero Della Differenza Sessuale*. La Tartaruga, Milán.

Eichler, Magaret (1987), *Nonsexist Research Methods. A Practical Guide*, Allen and Unwin, Boston.

Falcón, Lidia (1981 y 1982), *La razón feminista. I La mujer como clase social y económica. II La reproducción humana*. Fontanella, Barcelona.

Fausto-Sterling, Anne (2000), *Sexing the Body. Gender politics and the construction of sexuality*. Basic Books, Nueva Cork [traducción al castellano en Melusina, Sta. Cruz de Tenerife, 2006, *Cuerpos sexuados. La política de género y la construcción de la sexualidad*].

Federici, Silvia (2010), *Calibán y la Bruja. Mujeres, cuerpo y acumulación originaria*. Traficantes de Sueños, Madrid.

Firestone, Sulamith (1973), *The Dialectic of sex*. Johnathan-Cape, Londres [traducción al castellano en Kairós, Barcelona, 1976, *La dialéctica del sexo*]

Gamba, Susana (2008), "Feminismo: historia y corrientes", en *Diccionario de estudios de Género y Feminismos*. Biblos <<http://www.mujeresenred.net/spip.php?article1397>>

Haraway, Donna (1995), *Ciencia, cyborgs y mujeres*. Cátedra, Col. Feminismos. Madrid. [original de 1991 *Simians, Cyborgs and Women* en http://cstpr.colorado.edu/students/envs_5110/siamanscyborgs.pdf]

Haslanger, Sally; Tuana, Nancy (2015), "Topics in Feminism", en Zalta, Edward (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2015/entries/feminism-topics/>>.

Irigaray, Luce (1992), *J'aime à toi. Esquisse d'une félicité dans l'Histoire*. Bernard Grasset, París [traducción al castellano en Icaria, Barcelona, 1994, *Amo a tí: bosquejo de una felicidad en la historia*].

Jónasdóttir, Anna G. (1993), *El poder del amor. ¿Le importa el sexo a la democracia?* Cátedra, Feminismos, Madrid.

Lamas, Marta (2007), "Complejidad y claridad en torno al concepto género", en Giglia, A., Garma, C. y de Teresa, A.P. (eds.), *¿A dónde va la antropología?*, División de Ciencias Sociales y Humanidades de la UAM, Iztapalapa, 31pp. [consulta en

<https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbXJjaGVxdWVkaWV8Z3g6NGZIO>

Librería de Mujeres de Milán (1996), *El final del Patriarcado (Ha ocurrido y no por casualidad)*. Sottosopra Rosso [URL: <http://www.libreriadelledonne.it/news/articoli/sottosopra96es.htm>]

Mackinnon, Catherine (1982), "Feminism, marxism. Method and the State: an agenda for theory", *Signs*, 7: 515-541.

Moreno, Amparo (1986), *El arquetipo viril protagonista de la historia. Ejercicios de lectura no androcéntrica*. La Sal, Barcelona. [URL: <http://www.amparomorenosarda.es/es/arquetipo-viril>]

Muraro, Luisa (2000), "Autoridad y autoría", en Segura, C. y Cerrada, A.L. (eds.), *Las mujeres y el poder. Representaciones y prácticas de vida*. Asociación Cultural Al-Mudayna, Madrid, págs. 9-20.

Ortner, Sherry (1972), "Is Female to Male as Nature is to Culture?", *Feminist Studies*, 1(2), págs. 5-31. [traducción al castellano en Harris, O. y Young, K. (eds.) (1979), *Antropología y Feminismo*. Anagrama, Barcelona].

Pateman, Carole (1988), *The Sexual Contract*. Polity Press, Cambridge [traducción al castellano en Anthropos, Barcelona, 1975, *El contrato sexual*]

Pujal i Llombart, Margot (2007), *El feminismo*. UOC, Barcelona.

Rich, Adrienne (1980), "Compulsory heterosexuality and Lesbian Existence", *Signs*, 5-4: 631-660.

Sau, Victoria (1990), *Diccionario Ideológico Feminista*. 2ª ed., Icaria, Barcelona.

Varela, Nuria (2013), *Feminismo para principiantes*. Novoprint, Barcelona.

Wollstonecraft, Mary (1792, 2005), *Vindicación de los derechos de la mujer*. Istmo, Col. Fundamentos, Madrid.

Ziga, Itziar (2009), *Devenir perra*. Melusina, Santa Cruz de Tenerife.

Arqueologia de les dones, de gènere i feminista. Propostes teòriques, mètodes i aplicacions

AAVV, (2006), *Les dones en la Prehistòria*. Museu de Prehistòria de València, Diputació de València.

Adovasio, James; Soffer, Olga; Page, Jake (2007), *The Invisible Sex. Uncovering the true roles of Women in Prehistory*. Left Coast Press, Walnut Creek, California [traducción al castellano en Lumen, Barcelona, 2008, *El sexo invisible: el verdadero rol de las mujeres en la prehistoria*].

Arnold, Bettina y Wicker, Nancy L. (eds.) (2001), *Gender and the Archaeology of Death*. Altamira Press, Walnut Creek.

Berrocal, Mª Carmen (2009), "Feminismo, teoría y práctica de una arqueología científica", *Trabajos de Prehistoria*, 66 (2), págs. 25-43.

Bertelsen, Reidar; Lillehammer, Arvid; Naess, Jenny-Rita (eds.) (1987 [1979]), *Were They All Men?. An Examination of Sex Roles in Prehistoric Society*, AmS-Varia, Museo Arqueológico de Satavanger, Satavanger.

Bolger, Diane (ed.) (2013), *A Companion to Gender Prehistory*. Col. Blackwell Companions to Anthropology, Wiley-Blackwell.

Brown, Terry y Brown, Kery (2011), *Biomolecular archaeology. An introduction*. Wiley-Blackwell, Oxford.

Castro, Pedro; Gili, Sylvia; Lull, Vicente; Micó, Rafael; Rihuete, Cristina; Risch, Roberto; Sanahuja, Mª Encarna (1998), "Teoría de la producción de la vida social. Un análisis de los mecanismos de explotación en el Sudeste peninsular (c. 3000-1550 CAL ANE)", *Boletín de Antropología Americana*, 33, págs. 25-78.

Cohen, Mark y Bennett, Sharon (1993), "Skeletal evidence for sex roles and gender hierarchies in prehistory", en Millar, B. D. (ed.), *Sex and Gender hierarchies*. Cambridge University Press, Cambridge, págs. 273-296.

Colomer, Eulàlia; González, Paloma; Montón, Sandra; Picazo, Marina (comp.) (1999), *Arqueología y teoría feminista. Estudios sobre mujeres y cultura material en arqueología*. Icaria-Antrazyt, Barcelona.

Conkey, Margaret W. y Spector, Janet F. (1984), "Archaeology and the Study of gender", *Advances in Archaeological Method and Theory*, 7, págs. 1-38.

Crown, Patricia L. (ed.) (2000), *Women and Men in the Prehispanic Southwest. Labor, power and prestige*. School of American Research Press, Santa Fe.

Davis-Kimball, Jeannine (2002), *Warrior women. An archaeologist's search for history's hidden heroins*. Warner Books, Nueva York.

Díaz-Andreu, Margarita (2014), "Historia del estudio del género en arqueología", *Saguntum Extra* 15 (en *Desmuntant Lara Croft. Dones, Arqueologia i Universitat*), págs. 25-32.

Díaz-Andreu, Margarita y Sørensen, Mary Louise Stig (1998), *Excavating Women. A History of Women in European Archaeology*. Routledge, Londres.

Dowson, Thomas A. (1998), "Homosexualitat, teoria queer i arqueologia", *Cota Zero*, 14, págs. 81-87.

Eller, Cynthia (2000), *The myth of matriarchal prehistory. Why an invented past won't give women a future*. Beacon Press, Boston.

Ember, Carole y Ember, Melvin (eds.) (2003), *Encyclopedia of Sex and Gender. Men and Women in the World's Cultures*. Kluwer Academic Plenum Publishers, Nueva York.

Escoriza, Trinidad (2006), "Mujeres, vida social y violencia. Política e ideología en el arte rupestre levantino", *Cypsela*, 16, págs. 19-36.

Escoriza, Trinidad; González, Andrea; Castro, Pedro (2015), "Representaciones figurativas, mujeres y arqueología", *Menga*, 6, págs. 17-32.

Gero, Joan M. y Conkey, Margaret (eds.) (1991), *Engendering Archaeology. Women and Prehistory*. Blackwell, Oxford.

Gimbutas, Marija (1974), *The Goddesses and Gods of Old Europe*. Thames and Hudson, Londres [traducción al castellano original de 1991 en Siruela, Barcelona, 2014, *Diosas y dioses de la Vieja Europa (7.000-3.500 a.C.)*]

González Marcén, Paloma (coord.) (2000), *Espacios de Género en Arqueología*. Número monográfico de *Arqueología Espacial*, 22, Teruel.

González Marcén, Paloma; Montón, Sandra; Picazo, Marina (2008), "Towards an archaeology of maintenance activities", en MontónSubías, S. y Sánchez Romero, M. (eds.), *Engendering Social Dynamics: The Archaeology of Maintenance Activities*. BAR Internacional Series 1862, Oxford, págs. 3- 8.

Hernando, Almudena (2012), *La fantasía de la individualidad. Sobre la construcción sociohistórica del sujeto moderno*. Katz Editores, Madrid.

Hollimon, Susan E. (2011), "Sex and gender in bioarchaeological research", en Agarwal, S.C. y Glencross, B. (eds.), *Social bioarchaeology*. Wiley-Blackwell, Oxford, págs. 149-182.

Joyce, Rosemary A. (2008), *Ancient Bodies, Ancient Lives. Sex, Gender and Archaeology*. Thames & Hudson, Nueva York.

Knight, Christopher (2011), "Early human kinship was matrilineal", en Allen, N., Callan, H., Dunbar, R. y James, W. (eds.), *Early human kinship. From sex to social reproduction*. Wiley-Blackwell, Oxford, págs. 61-82.

Lerner, Gerda (1986), *The Creation of Patriarchy*, Oxford University Press [traducción al castellano en Crítica, Barcelona, 1990, *La creación del patriarcado*].

López Bertrán, Mireia (2014), "Cossos i gèneres: perspectives d'anàlisi i aplicacions a l'arqueologia", *Saguntum Extra* 15 (en *Desmuntant Lara Croft. Dones, Arqueologia i Universitat*), págs. 33-39.

Lull, Vicente; Micó, Rafael; Rihuete, Cristina; Risch, Roberto (2016), "Argaric sociology: sex and death", *Complutum*, 27(1): 31-62.

Martínez Pulido, Carolina (2012), *La senda mutilada. La evolución humana en femenino*. Biblioteca Nueva-Minerva, Siglo XXI, Madrid.

Masvidal, Cristina y Picazo, Marina (2005), *Modelando la figura humana. Reflexiones en torno a las imágenes femeninas de la Antigüedad*. Biblioteca General 24, Quaderns Crema, Barcelona.

McKinnon, Susan (2013 [2005]), *Genética neoliberal. Mitos y moralejas de la psicología evolucionista*. Fondo de Cultura Económica, México.

Montón, Sandra (2010), "Muerte e identidad femenina en el mundo argárico", *Trabajos de Prehistoria*, 67: 119-137

Morace, Sara (1993), *Origine Donna. Del matrismo al patriarcato*. Prospettiva Edizioni. [trad. castellano en la misma editorial en 1999].

Nelson, Sarah H. (2006), *Handbook of Gender in Archaeology*. Altamira Press, Walnut Creek.

Novak, Shannon (2006), "Beneath the façade: a skeletal model of domestic violence", en Gowland, Rebecca y Knüsel, Christopher (eds.) (2006), *Social Archaeology of Funerary Remains*, Oxbow Books, Londres, págs. 238-252.

Pérez, Manuela; Vila, Assumpció; Escoriza, Trinidad (coords.) (2011), *Arqueología feminista: investigación y política. Homenaje a Encarna Sanahuja YII*. Monográfico de RAMPAS (Revista Atlántica-Mediterránea de Prehistoria y Arqueología Social), vol. 13, Universidad de Cádiz.

Peterson, Jane (2002), *Sexual revolutions. Gender and Labor at the Dawn of Agriculture*. Altamira Press, Walnut Creek.

Piqué, Raquel; Vila, Assumpció; Berihuete, Marian; Mameli, Laura; Mensua, Carmen; Moreno, Federica; Toselli, Andrea; Verdún, Ester; Zurro, Debora (2008), "El mito de "la Edad de Piedra": los recursos olvidados", en Escoriza, T., López, M.J. y Navarro, A. (eds.), *Mujeres y arqueología. Nuevas aportaciones desde el materialismo histórico*. Junta de Andalucía, Granada: 59-103.

Prados, Lourdes y López Ruiz, Clara (eds.) (2008), *Arqueología del Género. 1er Encuentro Internacional en la UAM*. UAM Eds., Madrid.

Rihuete, Cristina (2003), "Esqueletos humanos en la investigación de la diferencia sexual", en Molas, Mª D. y GUERRA, S. (eds.), *Morir en femenino: mujeres, ideología y prácticas funerarias desde la Prehistoria hasta la Edad Media*, Edicions Universitat de Barcelona, Col. Breviaris 7, Barcelona, págs. 17-50.

Rosenberg, Karen y Trevathan, Wenda (2002), "Birth, obstetrics and human evolution", *BJOG (International Journal of Obstetrics and Gynaecology)*, 109, págs. 1199-1206.

Sanahuja Yll, M^a.Encarna (2002), *Cuerpos Sexuados. Objetos y Prehistoria*. Cátedra, col. Feminismos, Madrid.

Sanahuja Yll, Mª Encarna (2007), *La cotidianeidad en la Prehistoria. La vida y su sostenimiento*. Icaria-Antrazit, Barcelona.

Sánchez Romero, Margarita (ed.) (2005), *Arqueología y Género*. Universidad de Granada.

Sánchez Romero, Margarita (ed.) (2007), *Arqueología de las Mujeres y de las Relaciones de Género*. Monográfico de *Complutum*, vol. 18.

Sørensen, Mary Louise Stig (2000), *Gender Archaeology*. Polity Press, Cambridge.

Sweely, Tracy L. (ed.), (1999), *Manifesting Power. Gender and the interpretation of power in archaeology*. Routledge, Londres.

Voss, Barbara (2008), "Sexuality Studies in Archaeology", *Annual Review of Anthropology*, 37, págs. 317-336.

Walde, Dale y Willows, Noreen D. (eds.) (1991), *The Archeology of gender: proceedings of the twenty-second Annual Conference of the Archaeological Association of the University of Calgary*. University of Calgary, Calgary.

Wylie, Alison (1997), "The Engendering of Archaeology. Refiguring Feminist Science Studies", *Osiris*, 12, págs. 80-99.

Wylie, Alison (2007), "Doing archaeology as a Feminist: Introduction", *Journal of Archaeological Method and Theory*, 14, págs. 209-216.

Recursos electrònics

Historia material de les dones - www.pastwomen.net

Breu historia del feminisme a través de feministes destacades - http://www.eldiario.es/cultura/feminismo/breve-recorrido-historia-lucha-feminista_0_363614574.html

Epistemologia feminista - <http://plato.stanford.edu/entries/feminism-epistemology/>

Filosofia: autores, temàtiques, història (*Internet Encyclopedia of Philosophy*) <http://www.iep.utm.edu/>

Diotima. Materiales para el estudio de las mujeres y el género en el mundo antiguo - <http://www.stoa.org/diotima/>

Images of Women in Ancient Art(Chris Witcombe) <http://www.arthistory.sbc.edu/imageswomen/f3-women.html>

Breaking Ground: Women in Old Archaeology [arqueòlogues anglosaxones]
http://www.brown.edu/Research/Breaking_Ground/

Mujeres en red - <http://www.mujeresenred.net/>

AMIT - Asociación de Mujeres Investigadores y Tecnólogas - <http://www.amit-es.org/>

Ca la dona - <http://www.caladona.org/>

Pikara magazine - <http://www.pikaramagazine.com/>

Sexisme - <http://puntogenero.inmujeres.gob.mx/Portal/madig/sexismo/index.html>

Centro de Documentación de Mujeres Maite Albiz (Euzkadi). <http://www.emakumeak.org/es>

Directori Feminisme del *Instituto de Investigaciones Feministas (U Complutense)* -
<http://www.instifem.com/instifem/directorio-feminismo/>